ÖZET

Türkiye'de Sendikalaşma ve Verimlilik: Nedensellik Analizi

Çalışma hayatının en önemli kurumsal aktörlerinden biri olan sendikaların yapmış olduğu faaliyetlerin verimlilik üzerinde etkili olup olmadığı tartışma konusudur. Klasik görüşe göre sendikalar verimliliği negatif yönde etkilemektedir. Ancak son yıllarda ağırlık kazanan modern teoriye göre, sendikaların ortaya çıkardığı çalışma ortamı, verimliliği pozitif yönde etkilemektedir. Çalışmada, 1991–2005 dönemine ait 7 sektörün altı aylık verileri kullanılarak, sendikalaşma ile verimlilik arasındaki ilişkiler panel nedensellik analizi çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre sendikalaşma oranı ile verimlilik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi yoktur.

JEL Sınıflaması: *J21, J33, J51*

Anahtar Kelimeler: *Sendikalaşma, Verimlilik, Panel Nedensellik*

ABSTRACT

Unionization and Productivity in Turkey: Causation Analysis

The main purpose of labour unions, which are one of the most important institutions of labour markets, is to improve economic gains and work conditions of their members. According to classical approach, unions have a negative effect on productivity. However modern approach which is most popular in recent years claims that work environment provided by unions has positively effect on productivity. In this study, the existence of the causal relationship between unionization and productivity was investigated by using panel causality analysis for the seven sectors for the 1991-2005 semi-annual periods. According to the finding, there is not a statistically relationship between unionization and productivity.

JEL Classification: *J21, J33, J51*

Keywords: *Unionization, Productivity, Panel Causality Analysis*

Türkiye'de Sendikalaşma ve Verimlilik: Nedensellik Analizi

Prof. Dr. Rahmi YAMAK*
Arş. Gör. Salih DURSUN**

GİRİŞ

18.yüzyılda ortaya çıkan sanayi devrimi, birçok alanda olduğu gibi çalışma hayatında da köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Yeni koşulların şekillendirdiği işçi sınıfının örgütlenmesiyle birlikte ortaya çıkan sendikalar, üyelerinin hak ve çıkarlarını korumayı kendilerine amaç edinmişlerdir. Sendikalar bu amaçlarını gerçekleştirmek için başta toplu pazarlık ve grevler olmak üzere birçok faaliyette bulunmaktadırlar. Sendikaların bu faaliyetleri, doğal olarak, istihdam, işsizlik, ücretler, gelir dağılımı, üretim maliyetleri gibi birçok ekonomik büyüklük üzerinde etkili olmaktadır.

* Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü
yamak@ktu.edu.tr
** Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
sdursun@ktu.edu.tr

Günümüzde küreselleşme süreciyle beraber öne çıkan kavramlardan biri de kuşkusuz işgücü verimliliği kavramıdır. İşgücü verimliliği, küresel rekabetin yoğun yaşandığı çağımızda sadece firmaları değil aynı zamanda işgücü arzında bulunan çalışanları da etkilemektedir. Bir kere firmaların karlılığı ve dolayısıyla yaşamları, işgücüne ödedikleri ücret düzeyi ile işgücünün marjinal verimliliğine bağlıdır. Bu nedenle istihdam edilen işgücünün marjinal verimliliğinin en az işgücünün birim maliyetine eşit olması firma açısından arzu edilmektedir. Diğer taraftan, çalışanların verimliliği işverenden almış oldukları ücret düzeyine bağlıdır. Ücret düzeyinin artması çalışanların çalışma koşullarının iyileşmesi anlamına gelmektedir. Bunun neticesinde de işgücü verimliliğinde önemli artışlar beklenmektedir.

Emek piyasasının önemli aktörlerinden biri olan sendikaların yapmış oldukları faaliyetlerin en önemli etkisi işgücü verimliliği üzerinde görülmektedir. Bu nedenledir ki, son yıllarda sendikaların işgücü verimliliği üzerine hangi yönde etkide bulunduğuna yönelik çalışmaların sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Sendikaların verimlilik üzerine etkileri konusunda literatüre bakıldığında iki farklı görüş dikkati çekmektedir. Klasik Model olarak nitelendirilen görüşe göre, sendikalar ortaya çıkardıkları çalışma koşulları, kısıtlayıcı iş kuralları ve yönetimin esnekliğini engellemesi gibi uygulamaları nedeniyle verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir. 1980'lerin başlarından itibaren önem kazanan ve Modern Teori veya Harvard Modeli olarak adlandırılan karşı görüşe göre ise; sendikalar verimlilik üzerinde pozitif bir etkide bulunmaktadır. Buna göre sendikalar işten ayrılma oranlarını azaltmakta, yönetimi daha iyi üretim metotlarını uygulama konusunda teşvik etmekte ve çalışan ile yönetim arasındaki iletişimi arttırmaktadır.

Bu çalışmada sendikaların verimlilik üzerine olası etkileri, Türkiye örneği altında ekonometrik olarak analiz edilmiştir. Öncelikle sendikaların verimlilik üzerindeki etkisi kuramsal olarak ele alınmış, ardından konu ile ilgili çalışmalardan bir kısmına sonuçları itibariyle yer verilmiştir. Çalışmanın analiz kısmında ise sendikalaşma ve verimlilik arasındaki ilişki panel nedensellik analizi ile incelenmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Sendikaların verimlilik üzerine etkileri konusunda bir fikir birliğinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Brown ve Mefford (1978), Clark (1980) gibi kimi araştırmacılar sendikaların verimlilik üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu iddia etmekte iken, Bemmels (1987) ve Denny (1997) ise, aksi yönde görüş bildirmiştir. Pek çok araştırmacı, sendikaları, üyelerinin ücretlerini sendikasız işçiler ve ekonominin etkinliği pahasına yükseltmek isteyen tekeller olarak görmektedir. Bu görüşe göre, sendikaların çalışma koşullarının, verimlilik ve karlılık üzerinde olumsuz etkileri vardır. Yüksek ücret düzeyinin gerçekleşmesi nedeniyle, organize olmuş sektörlerde istihdam kayıpları oluşmakta ve işten çıkartılanlar sendikasız işyerlerine yönelmektedirler. Dolayısıyla, işgücünde dengesiz bir dağılım oluşmaktadır (Ehrenberg ve Smith, 1985: 399). Ücretler ile emeğin marjinal ürün değeri sendikalı ve sendikasız sektörler arasında farklılık göstereceğinden sendikacılık ekonomide kaynak tahsisinde etkinliğin düşmesine neden olmaktadır (Turan, 2001: 21). Yine bu görüşe göre, sendikalar, yönetimin esnekliğini azalttıklarından, etkin olmayan çalışma kurallarını dayattıklarından ve bireysel verimliliğe dayalı ödeme sistemine kısıtlar getirmelerinden dolayı verimliliğin düşmesine en azından artmamasına neden olmaktadır (Hirsch ve Link, 1984: s.30).

Öncülüğünü, Brown ve Medoff (1978) ve Freeman(1979)'ın yaptığı, modern teori (Harvard Modeli) olarak nitelendirilen ikinci yaklaşım, sendikaların ekonomik ve politik etkilerini yararlı bulmaktadır. Buna göre, toplu sözleşme pratiği, daha iyi yönetim ve daha yüksek verimlilik getirecek, işgücü niteliği ve becerisini arttırıp, tek tek atölyelerde neler olup bittiği hakkında işçilere bilgi vererek, moral yükseltmeleri nedeniyle yönetimin daha etkin çalışmasını sağlayacaklardır. Ayrıca sendikacılar, ücret artışının yanı sıra, işçileri yönetimin değişen kararlarından koruyarak, işyerinde ve politikada kolektif bir ses olmasına olanak sağlamaktadırlar (Özkaplan, 1994: 27).

Sendikaların ücretler üzerindeki etkilerine bağlı olarak, sendikalı sektörde istihdam kayıpları şeklinde bir olumsuzluk ortaya çıkabileceği gibi, tekelci ücret kazanımlarının işverenleri verimliliği yükseltici uygulamalara yönelterek verimlilik avantajlarının sağlanabileceğini de ayrıca belirtmek gerekir. Sendikalaşmaya bağlı olarak devir oranlarındaki azalmalar, işe alma, işten çıkarma ve eğitim maliyetlerini düşüreceğinden verimliliği arttıracaktır (Aymankuy, 2005: 7).[1]

Sendikalar aynı zamanda verimliliği arttırma çabalarına aktif olarak katılırlar. Bu tür çabalar genellikle, "sendika-yönetim işbirliği" olarak adlandırılır. Verimliliği geliştirmek için kurulan sendika-yönetim işbirliği komiteleri 1960'larda çelik endüstrisinde görülen şiddetli rekabetin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu tür çabaların en temel nedeni, piyasadaki rekabet koşullarına karşı firmanın ayakta kalabilmesini sağlamaktır. Eğer sendika, üyelerinin işlerini koruyabilmelerinin yalnızca verimliliklerinin artması ile sağlanabileceğine ikna olmuşsa, maliyetlerin düşürülmesi için yönetimle işbirliğine gidecektir (Gündoğan, 1997: s.18).

Sendikaların verimlilik üzerine etkisi literatürde genellikle Freeman ve Medoff (1979) tarafından geliştirilen Kolektif Ses/Kurumsal Tepki yaklaşımı çerçevesinde ele alınmaktadır. Freeman ve Medoff sendikaların iki yüzü olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar tekelci yüz (ücretleri arttıran tekelci güçlerle donanmış) ve Kolektif Ses/Kurumsal Tepki yüzü (işletme içinde örgütlenmiş işçilerin temsil gücünü ifade eden)'dür. Sendikacılığın monopol ve ses/tepki yönlerinin üç temel ekonomik so-

---

1 *Ücret kazanımlarının etkisi konusunda önemli bir teori de Yeni Keynesyen iktisatçıların ortaya çıkardığı Etkin Ücret Teorisi'dir. Bu teoriye göre, çalışanların verimlilikleri ile ödenen ücretler arasında pozitif bir ilişki vardır. Firmalar çalışanlara yüksek ücret ödeyerek, işçilerin daha üretken olmasını sağlayabilirler. Ücret artışı sonucu işi kaybetmenin maliyetinin daha yüksek olacağı düşüncesiyle işçilerin işten kaytarmalarının azalması, işgücü devir oranlarındaki düşme, çalışanların morallerinin artması gibi pek çok faktör işgücü verimliliğinin artışına neden olacaktır. Bu konuda daha kapsamlı bilgi için bkz: Jatin Chand (2006)"Tests of the Solow Efficiency Wage Model Using Australian Aggregate Industry and Macro Economic Time Series Data" ve Bilge Köksal, Ebru Özgür, Hüseyin Guler (2004) "Etkin Ücret Teorileri: Türk İmalat Sanayi Uygulaması".*

runu nasıl etkilediğini bir tablo yardımıyla özetlemek mümkündür (Tablo 1). Ekonomik etkinlik üzerinde sendikaların olumsuz yönünü yorumlayan tekelci yaklaşımın aksine, kolektif ses/kurumsal tepki modeli, sendikaların verimliliği arttırma yolları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buna göre, her şeyden önce sendikalar işten ayrılmaları azaltır. İşten ayrılmaların azalmasıyla, kiralama ve eğitim giderleri azalacak ve çalışma gruplarının fonksiyonları daha az zarar göreceğinden, sendikacılık etkinliği arttıracaktır. Sendikalar, ödüllendirme ve diğer teşvikleri kişisel performanslardan çok, kıdeme dayandırdığı için de verimlilik yüksek olacaktır. Sonuç olarak, sendikasız işyerlerine göre rekabet duygusu daha az belirgin olacak ve işçilerin birbirlerine sağladıkları informal eğitim ve yardım daha büyük olacaktır. Sendikacılık, bir başka yolla da, yönetimi, iş üretim standartlarını işletme karlarını artıracak ya da sürdürecek biçimde yönlendirerek etkinliği yükseltebilir. Dolayısıyla, pazarlık süreci işçilerle yönetim arasında bir iletişim kanalı açarak, iki kesim arasındaki bilgi akışını arttırır ve böylece işletmenin verimliliği yükselir (Freeman ve Medoff, 1979: 77, Özkaplan, 1994: 26).

Sendikaların verimlilik üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların oldukça yakın bir geçmişi vardır. Bu alanda yapılan çalışmalar bulguları itibariyle üç grupta ele alınabilir. İlk olarak sendikaların verimlilik üzerinde pozitif etkisi olduğunu iddia eden çalışmalar, ardından söz konusu etkinin negatif olduğunu iddia eden çalışmalar ve son olarak da söz konusu ilişkinin önemsiz olduğunu iddia eden çalışmalar ele alınmıştır. Araştırmaların çoğunluğunda üretim fonksiyonu ve sendika yoğunluk oranları kullanılarak, verimlilik artışı saptanmaya çalışılmış, beraberinde verimlilik artışının kaynaklarının belirlenmesi de bir yan amaç olarak ortaya çıkmıştır. Bu alanda ilk çalışmalar Brown ve Medoff (1978) ve Clark (1980) tarafından yapılmıştır.

Brown ve Medoff (1978) ABD imalat sektöründe faaliyet gösteren firmalar arasında katma değer karşılaştırılması yoluyla yapmış oldukları çalışmada, sendikalaşmanın yoğun olduğu firmalarda verimliliğin %20-%25 oranında daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Brown ve Medoff'a göre sendikalı işyerlerinde sermaye kullanımının yüksek olması nedeniyle bu oran gerçekte %10-%15'tir. Brown ve Medoff'a göre, sendikalar daha çok ortalama verimliliği yüksek firmalarda örgütlenmekte ve sendikalaşma firmaları daha verimli olmaya yönlendirmektedir.

Clark (1980) ABD çimento sektöründen 6 firma üzerinde yapmış olduğu çalışmasında sendikaların verimlilik üzerine etkisini üretim fonksiyonu yardımıyla tahmin etmeye çalışmıştır. Clark, çalışmasında sendikalaşma sonrası firmalarda verimliliğin %6-8 arasında arttığını tespit etmiştir. Ayrıca aynı çalışmada söz konusu işletmelerde sendikalaşma ile birlikte işçilerin de moralinin

Tablo 1 : *Sendikaların İki Yüzü*

	Ekonomik etkinlik üzerine sendikaların etkisi	**Gelir dağılımı üzerine sendikaların etkisi**	**Sendika örgütünün sosyal doğası**
Tekel Yüzü	-Sendikalar ücretleri rekabetçi düzeyin üstüne çıkarır ve bu durum sendikalı firmalarda düşük işgücü/sermaye kullanımına yol açar. -Sendika çalışma kuralları verimliliği azaltır. -Sendikalar sık grevlerle toplumsal çıktı miktarını düşürür.	- Sendikalar nitelikli işçilerin ücretlerini yükselterek, gelir eşitsizliğini arttırır. -Sendikalar rekabet halindeki işçiler arasında farklılık yaratarak, yatay eşitsizlikleri güçlendirir.	-Sendikalar, (bireysel veya kolektif olarak) politik arenada kendi çıkarları için savaşır. -Sendika tekel gücü, bozukluklar ve demokratik olmayan unsurlar ortaya çıkarır.
Kolektif Ses / Kurumsal Tepki Yüzü	-Sendikaların bazı pozitif verimlilik etkileri vardır; işten ayrılma oranını azaltır, yönetimi üretim metotlarını değiştirmeye ve daha etkin metotlar uygulamaya zorlar, işçiler arasındaki dayanışma ve birliği arttırır. -Sendikalar, bütün işçilerin tercihleri hakkında bilgi toplar ve firmanın daha iyi çalışan personel politikası seçmesini sağlar. -Sendikalar, yönetim ve çalışanlar arasındaki iletişimi güçlendirerek daha sağlıklı kararlar alınmasını sağlar.	-Sendikaların standart oran politikaları belirli bir firma yada endüstride işçiler arasındaki eşitsizliği azaltır. -Sendika kuralları, terfi, işten çıkarma ve işe geri almada değişken yöntemlerin ölçeğini sınırlar. -Sendikacılık, marjinal işçi (genç işçi) ile sürekli işçi (kıdemli işçi) arasındaki güç dağılımını değiştirir, sendikasız firmalara göre, firmaya farklı işgücü maliyeti ve personel seçimi olanakları sunar.	-Sendikalar üyelerinin tercihlerini temsil eden politik örgütlerdir. -Sendikalar, düşük gelirli ve mağdur durumdakilerin çıkarlarını temsil eder.

Kaynak : Freeman ve Medoff, 1979, s.75, Özkaplan, 1994, s.75.

yükseldiği ve ayrıca işçi devrinin düştüğü şeklinde bulgulara ulaşmıştır. Bütün bunların yanında, sendikalaşma ile örgüt yönetimlerinin, daha fazla oranda, profesyonel yöneticilerle çalışmayı tercih ettikleri görülmüştür.

Clark (1984) çalışmasında ise, 1970-1980 yılları arasında ABD'de imalat sanayinde faaliyet gösteren firmalarda 4600 çalışana ait verilerden yola çıkarak, yaratılan katma değerin karşılaştırılması yoluyla sendika-verimlilik ilişkisini belirlemeye çalışmıştır. Clark bu çalışmasında, tekstil, mobilya, petrol imalatı için %6-17 oranında, sendikalaşmanın verimliliği pozitif yönde etkilediğini tespit etmiştir. Diğer yandan ise, mücevher, cam, taşıma aracı imalatı için %4-18 oranı arasında, sendikalaşmanın verimliliği negatif etkilediğini gözlemlemiştir.

Literatürde, sendikaların verimlilik üzerine etkisinin pozitif yönde olduğunun tespit edildiği çalışmaların yanı sıra söz konusu etkinin negatif yönlü olduğunu tespit etmiş çalışmalar da mevcuttur. Bemmels (1987) ABD için yapmış olduğu çalışmasında imalat sanayisinde faaliyet gösteren 46 işletmeye ait verileri kullanarak sendikaların verimlilik üzerine etkisini incelemiştir. Üretim fonksiyonu yardımıyla elde edilen sonuçlara göre sendikalar verimliliği negatif yönde etkilemektedir. Buna göre, sendikalı işçi çalıştıran işletmelerde verimlilik, sendikasız işçi çalıştıran işletmelere göre %50 daha düşüktür. Bu araştırmaya göre, sendikalı işletmelerde, sendikaların neden olduğu çatışmacı endüstri ilişkileri ve sendikaların yönetiminin verimliliği arttırmaya yönelik uygulamalarına karşı çıkması, bu işletmelerde düşük verimliliğe neden olmaktadır.

Mitchell ve Stone (1992) yapmış oldukları çalışmada ABD'nin çeşitli bölgelerinde yer alan yaklaşık 500 kereste fabrikasında sendikaların verimlilik üzerine etkisini incelemişlerdir. Üretim fonksiyonu ile elde edilen sonuçlara göre, sendikalı işçiler sendikasız işçilere göre ortalama olarak %12-%21 oranında daha az verimlidir. Mitchell ve Stone, yapılan çalışmaların genelinde sendikanın verimliliğe etkisinin pozitif çıkmasında, ürün kalitesi ve girdi kullanımına ilişkin yetersiz ölçümlerin rol oynadığını; böylece sendika verimlilik etkisinin tahmininde yukarı doğru bir yanlılığın söz konusu olduğunu ileri sürmektedirler.

Denny (1997) çalışmasında, 1973-1985 yılları arasında İngiltere imalat sanayi için sendika verimlilik etkisini incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre sendikaların verimlilik üzerine etkisi negatiftir. Sendikalaşma oranındaki %1'lik bir artış verimliliği %0,5 azaltmaktadır. Sonuçlar incelenen döneme göre farklılıklar göstermektedir. Buna göre, sendikalaşma oranının arttığı 1970-1979 yılları arasında sendikalaşmanın verimlilik üzerinde herhangi bir etkisi gözlenmezken, 1979-1985 yılları arasında sendikalaşmada bir azalma ile birlikte verimlilikte bir artış gözlenmiştir.

Byrne ve diğerleri (1996) ABD'de sendikaların, polislerin verimliliği üzerine etkisini inceledikleri çalışmalarında, 1985-1990 yılları arasında 192 polis departmanına ait verileri kullanmışlardır. Verimliliği belirleyen kriter olarak suç sayısı üretim fonksiyonuna dahil edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, hafif suçlarla ilgili sendika-

laşama ile verimlilik arasında negatif bir ilişki gözlenirken, ciddi suçlarla ilgili olarak sendikalaşma ve verimlilik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Sendikaların verimlilik üzerine etkisi ile ilgili yurtdışı literatürünün bir kısmına, önemli bulguları itibariyle kısaca değindikten sonra, ülkemizde bu konuda yapılan çalışmalardan da bahsetmek, çalışmanın ampirik kısmında kaydedilecek bulguların değerlendirilmesinde karşılaştırma yapma olanağı sunacağı için faydalı olacaktır. Ancak ülkemizde konu ile ilgili çalışma sayısı sınırlıdır. Kullandığı veri ve yöntem açısından en kayda değer çalışma Özkaplan (1994) tarafından yapılmıştır.

Özkaplan (1994) çalışmasında, petrol-kimya-lastik işkolundaki 42 firmaya ait verilerle, üretim fonksiyonu tahminleri yapmıştır. Tahmin edilen üretim fonksiyonları sonuçlarına göre, 42 firmadan sadece 11'i için istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. 11 firmanın 2'sinde verimlilik etkisi pozitiftir. Bu firmalardan biri kamu kuruluşudur ve petrol işkolunda faaliyet göstermektedir; diğeri özel sektöre aittir ve kimya işkolunda faaliyet göstermektedir. Diğer firmalar için verimlilik etkisi ise negatif bulunmuştur. Özkaplan'a göre, bu sonuçlar, özel sektöre ait firmalarda verimlilik etkisinin genellikle negatif olduğu, yani sendikalı işçilerin sendikasız işçilere göre daha az verimli olduğunu göstermektedir. Araştırmacıya göre, elde edilen sonuçların, verilerin eksikliği ve yanlılığı göz önüne alınarak ihtiyatla değerlendirilmesi gerekmektedir.

2. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada kullanılan panel veri seti, seçilmiş yedi sektörün[2] 1991–2005 dönemini kapsayan 6'şar aylık gözlemlerinden oluşmaktadır. 2005 yılı II. dönem itibariyle, istihdam verilerine ulaşılabilen 16 sektörün toplam istihdamı 3.432.059 kişi, çalışmaya dahil edilen 7 sektörde ise 1.996.328'dir. Söz konusu 7 sektörün toplam istihdamdaki payı %58'dir. Yine 16 sektördeki sendikalı işçi sayısı 2.096.911 kişidir ve çalışmaya dahil edilen 7 sektörde ise 1.373.226'dır. Analize tabii tutulan 7 sektörün toplam sendikalı işçiler içindeki payı ise %65,4'tür. Yukarıda verilen rakamlar göz önüne alındığında, çalışmanın hem toplam hem de sendikalı istihdam bakımından çalışma hayatımızla ilgili tespitlerde bulunabilecek büyüklüğe sahip olduğu açıktır. Sendikalaşma oranı ve sendikalı işçi sayısı istatistikleri Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın (ÇSGB) Çalışma Hayatı İstatistikleri yıllığından derlenmiştir[3]. Verimlilikle ilgili istatistikler ise TCMB

2 Dokuma, Deri, Ağaç, Gıda, Kağıt, Petro-Kimya ve Metal sektörleri.

3 Sendikalaşma oranı ile ilgili yaşanan kavram tartışması burada söz konusu değişkene ilişkin bir açıklama yapmayı gerekli kılmaktadır. Sendikalı işçi sayısı ve sendikalaşma oranı ile ilgili kurumlar arası bir tanım farklılığı yaşanmaktadır. Örneğin ILO, sendikalaşma oranını, sendika üyelerinin maaş ve ücret geliri elde eden işgücüne oranı biçiminde ifade etmektedir ve kimi Avrupa ülkelerinin aksine sendika üyeliği devam eden emeklileri ve işsizleri sendikalaşma oranı hesaplarında dikkate almamaktadır. Türkiye'de ise, ÇSGB sendikalı işçi sayısını SSK'lı işçi sayısına oranlayarak sendikalaşma oranını tespit etmektedir. Çalışmada kullanılan verileri yayınlayan kurum olması nedeniyle ÇSGB'nin tanımı ve istatistikleri dikkate alınmıştır.

(Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası)'nin elektronik veri dağıtım sisteminden (EVDS) derlenmiştir. Buradan temin edilen değişkenler ise İmalat Sanayinde Çalışılan Saat Başına Verimlilik (1997=100) ve İmalat Sanayinde Çalışan Kişi Başına Verimlilik değişkenleridir. Çalışmada kullanılan veri setine ilişkin özet ve tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de görülmektedir.

Çalışmada, sendikalaşma-verimlilik ilişkisi, panel nedensellik analizi ile incelenmiştir. Nedensellik analizi öncesinde ise değişkenlerin durağanlığı panel birim kök testi yardımıyla sınanmıştır. Ardından Holtz-Eakin ve diğerleri (1990) ve Coondoo-Soumyananda (2002) yöntemleri ile farklı gecikme uzunlukları altında, sendikalaşma ile verimlilik arasında bir nedensellik ilişkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Ancak, gerek çalışmanın teorik kurgusu ve gerekse de kapsamı açısından söz konusu nedensellik sorgusu sadece sendikalaşmanın verimlilik üzerindeki etkisi üzerine odaklanmış, tersine bir nedenselliğin varlığı araştırılmamıştır.

2.1. Birim Kök Testi

Nedensellik analizi öncesinde, çalışmada kullanılan verilerin panel durağanlık analizi, literatürde LL (Levin-Lin) yöntemi olarak bilinen panel birim kök testi uygulanarak yapılmıştır.

Bu testin uygulanma prosedürü aşağıda belirtildiği gibidir. Optimal gecikme uzunluğunun tespitinde SIC (Schwarz Bilgi) kriteri kullanılmış ve optimal gecikme uzunlukları Tablo 3'te gösterilmiştir. Tahmin aşamasında üç model kullanılmıştır. İlki, yatay kukla (Individual-specific intercepts) veya trend içermeyen denklem ($d_{1t} = \varnothing$), ikincisi yatay kukla içeren denklem [$d_{2t}=(1)$] ve son olarak hem yatay kukla hem de trend içeren denklem [$d_{3t}=(1,t)$] kullanılmıştır. Temel denklem aşağıdaki gibidir;

$$\Delta Y_{it} = \delta Y_{it-1} + \sum_{L=1}^{p_i} \theta_{iL} \Delta Y_{it-L} + \alpha_{mi} d_{mt} + \varepsilon_{it}$$

$$m = 1, 2, 3 \qquad (1)$$

Yukarıdaki temel denklem koşulduktan sonra ΔY_{it} ve Y_{it-1} değişkenleri ΔY_{it-L} üzerine ayrı ayrı koşulur ve hata terimleri tespit edilir.

$$\Delta Y_{it} = \sum_{L=1}^{p_i} \pi_{iL} \Delta Y_{it-L} + \alpha_{mi} d_{mt} + e_{it} \qquad (2)$$

$$Y_{it-1} = \sum_{L=1}^{p_i} \pi_{iL} \Delta Y_{it-L} + \alpha_{mi} d_{mt} + v_{it-1} \qquad (3)$$

Yatay verilerdeki değişen varyans sorununu ortadan kaldırmak için Denklem 2 ve 3'teki hata terimi serileri aşağıdaki biçimde normalleştirilir.

$$e'_{it} = \frac{e_{it}}{\sigma' \varepsilon_i} \quad \text{ve} \quad v'_{it-1} = \frac{v_{it-1}}{\sigma' \varepsilon_i} \qquad (4)$$

Yukarıdaki yöntemle elde edilen yeni hata terimlerine ait seriler kullanılarak da aşağıdaki 5 nolu nihai denklem tahmin edilir.

Tablo 2 : *Tanımlayıcı İstatistikler*

		Ortalama	Maksimum	Minimum	Std. Spm.	Gözlem
	Toplam	106,2974	197,4500	54,40000	28,42123	203
	Dokuma	111,3720	145,9750	84,03122	16,57515	30
	Deri	113,3419	197,4500	64,00000	36,16227	30
SV	**Ağaç**	105,9338	158,2000	60,97127	29,82442	30
	Gıda	103,3321	145,7000	70,55000	23,82842	30
	Kağıt	113,6249	211,4000	54,68840	40,04219	30
	Petro Kimya	104,2070	156,9667	62,40718	27,05928	30
	Metal	103,3034	146,0083	54,40000	30,29111	30
	Toplam	106,1079	202,2000	50,28785	28,77830	203
	Dokuma	110,2798	143,6750	82,07625	16,16064	30
	Deri	117,1422	202,2000	70,31989	38,23802	30
SB	**Ağaç**	106,4551	161,3250	57,56602	30,85545	30
	Gıda	103,3321	145,7000	70,55000	21,16670	30
	Kağıt	112,7847	210,4000	52,90387	39,71922	30
	Petro Kimya	102,3960	154,3000	59,78822	26,56336	30
	Metal	103,1849	153,7500	50,28785	31,59235	30
	Toplam	63,47547	99,52500	20,36000	24,10175	203
	Dokuma	87,00759	96,65000	72,87000	6,809108	29
	Deri	28,85655	42,26000	20,36000	5,835048	29
SO	**Ağaç**	32,38276	39,80000	22,42000	5,315512	29
	Gıda	93,47862	99,52500	76,51000	5,745409	29
	Kağıt	67,39241	77,66000	57,06000	7,301498	29
	Petro Kimya	61,87793	75,01000	48,47000	9,786504	29
	Metal	73,33241	83,81000	64,12000	5,690122	29
	Toplam	5,745409	477042,0	12414,00	164399,3	203
	Dokuma	397730,9	477042,0	275507,0	62602,11	29
	Deri	16919,41	21543,00	12414,00	2461,021	29
Sİ	**Ağaç**	22612,21	25532,00	17721,00	2106,877	29
	Gıda	308566,8	365695,0	257614,0	30473,41	29
	Kağıt	18765,07	21804,00	15191,00	1843,499	29
	Petro Kimya	116257,8	136592,0	96165,00	12576,95	29
	Metal	371624,0	439956,0	302404,0	37220,18	29

SV: Saat Başına Verimlilik SO: Sendikalaşma Oranı

SB: Kişi Başına Verimlilik Sİ : Sendikalı İşçi Sayısı

$$e'_{it} = \delta v'_{it-1} + \varepsilon'_{it} \quad (5)$$

Birinci model için kullanılacak Tau istatistiği denklem 6'daki şekilde hesaplanırken, diğer modeller için denklem 7'de gösterildiği biçimde bir düzeltmeye gidilmesi gerekmektedir.

$$t_\delta = \frac{\hat{\delta}}{STD(\hat{\delta})} \quad (6)$$

$$t^*_\delta = \frac{t_\delta - N\tilde{T}\hat{S}_N \hat{\sigma}_{\tilde{\varepsilon}}^{-2} STD(\hat{\delta})\mu^*_{m\tilde{T}}}{\sigma^*_{m\tilde{T}}} \quad (7)$$

burada, $\tilde{T} = T - \overline{p} - 1$ yatay kesit başına ortalama gözlem sayısını, N yatay gözlem sayısını, $\hat{S}_N = (1/N)\sum_{i=1}^{N} \hat{s}_i$ şeklinde hesaplanan ortalama standart sapmayı göstermektedir. $\mu^*_{m\tilde{T}}$ ve $\sigma^*_{m\tilde{T}}$ değerleri ise Levin ve diğerleri (2002)'nin çalışmasında yer alan standart değerlerdir. Birim kök sınaması, $H_0 : \delta = 0$ hipotezine karşı yapılmıştır. Eğer katsayı anlamlı bir şekilde sıfırdan farklı ise söz konusu serinin birim kök içermediği ve seviyesinde durağan olduğu kabul edilmiştir. Tablo 3, nedensellik analizine tabi tutulacak serilerin durağanlık test sonuçlarını göstermektedir. Tabloda sunulan serilerin tümü 1. farklarında durağanlık testine tabi tutulmuştur. Tablodan da görüleceği üzere, değişkenlerin tamamı 1. farklarında durağandır.

Tablo 3 : *Levin&Lin Birim Kök Testi Sonuçları*

	MODEL	t istatistiği
KV	Sabitsiz – Trendsiz (3)[a]	-12,9019***
	Sabitli (1)	-23,7525***
	Sabitli – Trendli (1)	-21,4361***
SV	Sabitsiz – Trendsiz (1)	-12,2096***
	Sabitli (1)	-21,1281***
	Sabitli – Trendli (2)	-17,1559***
SO	Sabitsiz – Trendsiz (0)	-13,6329***
	Sabitli (0)	-12,4526***
	Sabitli – Trendli (0)	-11,6014***
Sİ	Sabitsiz – Trendsiz (0)	-12,9244***
	Sabitli (0)	-12,2245***
	Sabitli – Trendli (0)	-11,1236***

*** % 1 seviyesinde anlamlı.
[a] ( ) içindeki rakamlar gecikme uzunluklarını göstermektedir.
KV: Kişi Başına Verimlilik
SV: Saat Başına Verimlilik
SO: Sendikalaşma Oranı
Sİ: Sendikalı İşçi Sayısı

2.2. Panel Nedensellik Analizi

Panel veri analizinde kullanılan iki temel yöntem mevcuttur. Bunlar "Sabit Etkiler Modeli" ve "Tesadüfi Etkiler Modeli"dir. Her iki modelde de hataların tüm zaman dönemlerinde ve tüm bireyler için bağımsız ve $N(0, \sigma_\varepsilon^2)$ şeklinde dağıldığı varsayılmaktadır. Panel veri analizlerinde henüz genel kabul görmüş bir yöntemin olmayışı nedeniyle çalışma içerisinde, en küçük kareler yöntemi, sabit etkiler modeli, tesadüfi etkiler modeli çerçevesinde standart Granger nedensellik sınaması ve iki aşamalı EKK (En Küçük Kareler) altında koşulan Holtz-Eakin nedensellik sınaması sonuçlarına yer verilmiştir. Yapılan değerlendirmelerde, bu dört farklı yöntem sonucu kaydedilen tüm sonuçlara yer verilmiştir.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırılmasında öncelikle "Granger Nedensellik Analizi"nin panel verilere uyarlanmış biçimi kullanılmıştır. Granger nedensellik analizi, aşağıdaki modellerde (Denklem 8-9) hata terimlerinden önce yer alan bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin katsayılarının grup halinde sıfıra eşit olup olmadığı test edilerek yapılmaktadır. Çalışmada verimlilikten sendikalaşmaya doğru bir nedenselliğin varlığı sorgulanmadığı için Denklem 9 kullanılmayacaktır. Optimal gecikme uzunluğunun tespiti için SIC bilgi kriteri kullanılmıştır. Ayrıca, söz konusu dönemde yaşanan 1994, 1998 ve 2001 ekonomik krizlerinin, incelenen nedensellik ilişkilerine etkisini kontrol etmek amacıyla, kriz yıllarına ait bir adet kukla değişkeni analize dahil edilmiştir. Ancak, çalışmada asıl amacın nedensellik analizi olması nedeniyle ve söz konusu kukla değişken katsayısı farklı düzeylerde istatistiksel olarak anlamlı olmalarına rağmen mevcut nedensel ilişkilerin varlığını etkilemediği modellerde analiz sonuçları ekonomik kriz değişkenine yer verilmeden rapor edilmiştir. Denklem 8, 9 ve 10 yapılan nedensellik analizlerinin genel formunu göstermektedir. Ekonometrik çözümleme esnasında söz konusu denklemlere "D" kriz kukla değişkeni de eklenmiştir.

$$Y_{it} = \sum_{L=1}^{p1} \alpha_{iL} Y_{it-L} + \sum_{L=1}^{p2} \beta_{iL} X_{it-L} + \varepsilon_{it} \qquad (8)$$

$$X_{it} = \sum_{L=1}^{p3} \lambda_{iL} X_{it-L} + \sum_{L=1}^{p4} \delta_{iL} Y_{it-L} + \nu_{it} \qquad (9)$$

Çalışmada kullanılan diğer nedensellik yöntemi ise Holtz-Eakin ve diğerleri(1990) tarafından kurgulanan ve İki Aşamalı EKK altında tahmin edilen yöntemdir. Model şu biçimde tanımlanmaktadır;

$$y_{it} = \alpha_1 + \sum_{j=1}^{m} \alpha_j y_{it-j} + \sum_{j=1}^{m} \delta_j x_{it-j} + f_i + u_{it} \qquad (10)$$

f_i sabit etkiler tahmin edicisi olarak modele dahil edilmektedir. Farkı alınmış nihai model şu biçimdedir;

$$y_{it} - y_{it-1} = \sum_{j=1}^{m} \alpha_j (y_{it-j} - y_{it-j-1}) + \sum_{j=1}^{m} \delta_j (x_{it-j} - x_{it-j-1}) + (u_{it} - u_{it-1}) \quad (11)$$

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmada öncelikle, sendikalaşma oranından saat başına verimliliğe doğru bir nedenselliğin varlığı sorgulanmış ve sonuçlar Tablo 4'te özetlenmiştir. Farklı gecikme uzunluklarında gerek EKK gerekse de 2EKK altında tahmin edilen denklemlerden sadece Holtz-Eakin 2EKK yöntemi, sendikalaşma oranının saat başına verimliliğin istatistiksel olarak anlamlı bir nedeni olduğunu ortaya koymuştur. Ancak, söz konusu modele ekonomik kriz değişkeni dahil edildiğinde, kriz değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve öncesinde var olan nedensellik ilişkisinin artık anlamlılığını yitirdiği görülmüştür.

Tablo 4 : *Sendikalaşma Oranı – Saat Başına Verimlilik Nedensellik Analizi*

MODEL	Katsayı	Wald Testi
EN KÜÇÜK KARELER		
SO → SV[1][a]	0,1164	1,3004
SO → SV (Sabit Etkiler) [1] (Sabit Etkiler Testi)	0,1063 (1,0112)	1,3836
SO → SV (Tesadüfi Etkiler) [1] (Hausman Tesadüfi Etkiler Testi)	0,1087 (5,8778)	1,4530
SO → SV[2]	0,1288 -0,0959	1,2920
SO → SV (Sabit Etkiler) [2] (Sabit Etkiler Testi)	0,1102 -0,0778 (0,7324)	1,0199
SO → SV (Tesadüfi Etkiler) [2] (Hausman Tesadüfi Etkiler Testi)	0,1170 -0,08075 (4,349)	1,133
İKİ AŞAMALI EN KÜÇÜK KARELER		
SO → SV[1] (Ekonomik Kriz Değişkeni)	0,4851 0,200*	0,307
SO → SV[2]	11,1216 -6,3182	0,1566

* % 10 seviyesinde anlamlı.

[a] [ ] içindeki rakamlar gecikme sayısını göstermektedir.

Çalışmanın literatür kısmında, bu konuda yapılan çalışmaların sonuçlarını üç gruba ayırarak incelemiş ve sendikaların verimlilik üzerinde pozitif veya negatif bir etkisi olduğunu tespit eden çalışmaların yanı sıra, sendikalaşma ve verimlilik arasında herhangi bir etkileşimin olmadığını iddia eden çalışmalardan da bahsetmiştik. Sonuçları incelediğimizde, çalışmanın bulgularının Byrne ve diğerleri (1996) ve Denny (1997) çalışmalarıyla paralellik gösterdiğini görmekteyiz. Clark (1980), Mefford (1986) ve Bemmels (1987)'in çalışmalarında da görüldüğü gibi sendikalaşmanın verimlilik üzerine etkisi incelenirken genel verilerden ziyade firma düzeyindeki verilerden yola çıkılarak yapılan analizlerin daha güvenilir sonuçlar vereceği kanaatindeyiz.

Bir önceki analizdeki sonuçların paralelinde sendikalaşma oranından çalışan başına verimliliğe doğru bir nedenselliğin araştırıldığı ve sonuçların Tablo 5'te özetlendiği analizde de tüm model ve gecikmeler arasında sadece bir gecikmeli Holtz-Eakin 2EKK modelin sonuçları bu yönde istatistiksel olarak anlamlı bir nedenselliğin varlığına işaret etmektedir. Ancak, yukarıdaki analize ben-

Tablo 5 : *Sendikalaşma Oranı –Çalışan Başına Verimlilik Nedensellik Analizi*

MODEL	Katsayı	Wald Testi
EN KÜÇÜK KARELER		
SO → KV [1][a]	0,1016	0,9898
SO → KV (Sabit Etkiler) [1] (Sabit Etkiler Testi)	0,0916 (0,8370)	1,0064
SO → KV (Tesadüfi Etkiler) [1] (Hausman Tesadüfi Etkiler Testi)	0,0938 (4,8426)	1,0600
SO → KV [2]	0,0921 -0,1024	0,9483
SO → KV (Sabit Etkiler) [2] (Sabit Etkiler Testi)	0,0837 -0,0898 (0,7228)	0,8487
SO → KV (Tesadüfi Etkiler) [2] (Hausman Tesadüfi Etkiler Testi)	0,0900 -0,0912 (4,3062)	0,9244
İKİ AŞAMALI EN KÜÇÜK KARELER		
SO → KV [1] (Ekonomik Kriz Değişkeni)	0,5927 0,1982***	0,4435
SO → KV [2]	26,2565 -16,3543	0,0278

*** % 1 seviyesinde anlamlı.
[a] [ ] içindeki rakamlar gecikme uzunluğunu göstermektedir.

zer biçimde, ekonomik kriz değişkeni modele dahil edildiğinde, nedensellik ilişkisinin ortadan kalktığı görülmüştür. Diğer tüm modellerde de bu yönde istatistiksel olarak anlamlı bir nedenselliğin varlığı tespit edilememiştir. Buradan elde edilen bulgular saat başına verimliliğin analizinde elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Sendikalaşmanın verimlilik üzerindeki etkisini incelerken sadece sendikalaşma oranı değil sendikalı işçi sayıları da bir değişken olarak ele alınmış ve sendikalı işçi sayısı ile verimlilik arasında nedensellik ilişkisinin varlığı da araştırılmıştır. Bir önceki kısımda olduğu gibi öncelikle saat başına verimliliğe doğru bir nedenselliğin varlığı incelenmiştir.

Diğer analizlerde olduğu gibi burada da EKK ve 2EKK altında toplamda 8 farklı nedensellik sorgusu yapılmıştır. EKK modellerinden sadece bir gecikmeli modele göre istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Analiz sonucunda ekonomik kriz değişkeni istatistiksel olarak anlamsızdır ve nedensellik ilişkisinin istatistiksel anlamlılığını etkilememiştir. Diğer EKK sonuçları bu yönde bir ne-

Tablo 6: *Sendikalı İşçi Sayısı – Saat Başına Verimlilik Nedensellik Analizi*

MODEL	Katsayı	Wald Testi
EN KÜÇÜK KARELER		
Sİ → SV [1][a]	0,1874	3,3950*
Sİ → SV (Sabit Etkiler) [1] (Sabit Etkiler Testi)	0,0681 (1,0273)	0,5440
Sİ → SV (Tesadüfi Etkiler) [1] (Hausman Tesadüfi Etkiler Testi)	0,0645 (6,0599)	0,4894
Sİ → SV [2]	0,1711 -0.0426	1,6354
Sİ → SV (Sabit Etkiler) [2] (Sabit Etkiler Testi)	0,0852 -0,0977 (0,7446)	0,9561
Sİ → SV (Tesadüfi Etkiler) [2] (Hausman Tesadüfi Etkiler Testi)	0,0846 -0,1046 (4,3874)	1,0311
İKİ AŞAMALI EN KÜÇÜK KARELER		
Sİ → SV [1]	2,9586	8,9129***
Sİ → SV [2]	3,222632 -1,131947	1,985166

*** % 1 seviyesinde anlamlı.
* % 10 seviyesinde anlamlı.
[a] [ ] içindeki rakamlar gecikme sayısını göstermektedir.

denselliğe işaret etmemektedir. Holtz-Eakin panel nedensellik sonuçları ise her iki gecikme uzunluğu içinde sendikalı işçi sayısından verimliliğe doğru istatistiksel olarak anlamlı bir nedenselliğin varlığına işaret etmektedir. Yine bu modelde de ekonomik krizleri temsil eden kukla değişken istatistiksel olarak anlamsızdır ve nedensellik sorgusunun sonucunu etkilememektedir.

Bu analize ilişkin bulguların, sendikalaşma oranı ve verimlilik analizi sonuçları ile örtüştüğü görülmektedir. Bu benzerlik analizden elde edilen bulguların güvenirliğini arttırmaktadır.

Yapılan analizlerden sonuncusu ise, sonuçları Tablo 6'da özetlenen, sendikalı işçi sayısından verimliliğe doğru bir nedenselliğin varlığını sorgulayan analizdir. Sonuçlar incelendiğinde, EKK modelleri içersinde, bir öncekinde olduğu gibi sadece bir gecikme uzunluğu altında koşulan modelin istatistiksel olarak anlamlı bir nedenselliğe işaret ettiğini ve diğer EKK modellerinin bu yönde bir nedenselliğin varlığını ortaya

Tablo 7: *Sendikalı İşçi Sayısı – Çalışan Başına Verimlilik Nedensellik Analizi*

MODEL	Katsayı	Wald Testi
EN KÜÇÜK KARELER		
Sİ → KV [1][a]	0,1692	2,7652*
Sİ → KV (Sabit Etkiler) [1] (Sabit Etkiler Testi)	0,0558 (0,8528)	0,3593
Sİ → KV (Tesadüfi Etkiler) [1] (Hausman Tesadüfi Etkiler Testi)	0,0509 (5,0258)	0,3004
Sİ → KV [2]	0,1440 -0,0493	1,1994
Sİ → KV (Sabit Etkiler) [2] (Sabit Etkiler Testi)	0,0640 -0,1090 (0,7224)	0,9133
Sİ → KV (Tesadüfi Etkiler) [2] (Hausman Tesadüfi Etkiler Testi)	0,0619 -0,1162 (4,2650)	0,9918
İKİ AŞAMALI EN KÜÇÜK KARELER		
Sİ → KV [1]	2,9709	8,5549***
Sİ → KV [2]	4,311391 -2,009781	1,116021

*** % 1 seviyesinde anlamlı.
* % 10 seviyesinde anlamlı.
[a] [ ] içindeki rakamlar gecikme sayısını göstermektedir.

koymadığını görmekteyiz. Yine aynı tabloda 2EKK altında koşulan Holtz-Eakin yöntemi sonuçları incelendiğinde her iki gecikme uzunluğu içinde, sendikalı işçi sayısından verimliliğe anlamlı bir nedenselliğin mevcut olduğu dikkati çekmektedir. Buradaki analizlerde de ekonomik kriz değişkeni tüm modellere dahil edilmiştir. Ancak, modellerin tamamında nedensellik sorgusunun anlamlılığı üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilmemiştir.

SONUÇ

Sanayileşmenin bir sonucu olarak 18. yüzyılda ortaya çıkan sendikalar ilk örgütlenmelerinden günümüze kadar önemli bir gelişme göstermiştir. Sendikalar bu süreç içersinde sadece üyelerinin menfaatine yönelik ekonomik kazanımlar için mücadele etmekle kalmayıp, çalışma koşullarının düzenlenmesinden, iş hukuku mevzuatının oluşturulma sürecine katılıma kadar birçok alanda faaliyet gösteren kurumlar konumundaydılar. Faaliyet alanının gelişmesine paralel olarak sendikalar, sosyal ve ekonomik açıdan emek piyasası ve ekonominin vazgeçilmez aktörlerinden biri olmuştur.

Sosyal ve ekonomik yapı içersinde arz ettikleri önem itibariyle, sendikalar Çalışma Ekonomisi yazınında önemli bir araştırma konusu olmuşlardır. Bu çalışmanın temel amacı doğrultusunda mevcut literatür incelendiğinde, sendikaların verimlilik üzerine etkileri anlamında en kapsamlı çalışmaların Brown ve Medoff ve Clark tarafından yapılmış olduğu ve devamında da bu konunun araştırmacıların ilgisini çekmeye devam ettiği görülmektedir.

Sendikalaşma-verimlilik ilişkisi konusunda literatüre katkı yapmak ve ülkemizde söz konusu ilişkiyi incelemek amacıyla hazırlanan bu çalışmada, 7 sektöre ait veriler panel nedensellik analizi yoluyla incelenmiştir. Çalışmanın kuramsal ve ampirik bulguları ise şu biçimde özetlenebilir:

Ekonomik ve sosyal bir örgüt olan sendikaların yapmış oldukları faaliyetler verimlilik üzerinde de etkili olmaktadır. Ancak sendikaların verimlilik üzerinde etkisi konusunda bir fikir birliğinin olduğunu söylemek zordur. Genel olarak sendikaların ortaya çıktığı yıllardan itibaren bu örgütlerin kimi uygulamalarının verimliliği olumsuz yönde etkilediği görüşü hâkim iken, özellikle son yıllarda sendikaların verimlilik üzerine etkisinin sadece olumsuz yönde olmadığı, sendikaların çalışma koşullarında ortaya çıkardığı iyileştirmelerin verimliliği olumlu yönde etkilediği görüşü de yaygınlık kazanmaya başlamıştır.

Çalışmanın ekonometrik analiz kısmında ele alınan dönem içerisinde, 1994, 1998 ve 2001 yıllarında ciddi ekonomik krizler yaşanmıştır. Söz konusu krizlerin, istihdam ve dolayısıyla da verimlilik üzerindeki olası etkilerinin analiz sonuçlarını etkilemesini önlemek amacıyla, yapılan analizlerde ekonomik kriz yıllarına ilişkin kukla değişkenler de kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, Türkiye'de söz konusu yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin sendikalaşma-verimli-

lik ilişkisi üzerinde önemli bir rol oynamadığı görülmüştür.

Ülkemizde sendikacılık verileri ile ilgili güvenilir istatistiklerin yayınlanmasının yakın bir geçmişi vardır. Bu nedenle çalışmada panel veri kullanılmak durumunda kalınmıştır. Ancak elde edilen sonuçların, ilgili ilişkiler bakımından çok net bir tablo ortaya koymadığı açıktır. Tüm modeller ve değişkenler için yapılan analizler kısaca değerlendirildiğinde, modellerin genelinde sendikalaşma ile verimlilik arasında bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Burada elde edilen sonuçlara göre, ne geleneksel monopolist yaklaşımın iddia ettiği gibi sendikalaşma verimliliği negatif yönde etkilemekte ne de kolektif ses/kurumsal tepki yaklaşımın iddia ettiği gibi sendikalaşma verimliliği pozitif yönde etkilemektedir. Ancak elde edilen bu sonucun verilerle ilgili daha önce belirtilen sakıncalar göz önüne alınarak ihtiyatla değerlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Aymankuy, Ş. Y. (2005), "Konaklama İşletmelerinde Sendikaların Hizmet Kalitesine Etkileri", Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8. Cilt, Sayı:18, s.1-23.

Bemmels, J. J. (1987), "How Unions Affect Productivity in Manufacturing Plants", Industrial and Labor Relations Review, Nr.40, pp.241-253.

Brown, C.; Medoff, J. (1978), "Trade Union in the Production Process", Journal of Labor Economics, Vol. 86, Nr.3 pp.355-378.

Byrne, D.; Dezhbakhsh, H.; King, R. (1996), "Unions and Police Productivity: An Econometric Investigation", Industrial Relations, Vol. 35, Nr.4, pp.566-584.

Chand J. (2006),"Tests of the Solow Efficiency Wage Model Using Australian Aggregate Industry and Macro Economic Time Series Data" School of Economics at the University of New South Wales.

Clark B. K. (1984), "The Impact of Unionization on Productivity: A Case Study", Industrial and Labor Relations Review, Vol. 33, No.4, pp.451-468.

Clark B. K. (1984),"Unionization and Firm Performans: The Impact of Profits, Growth and Productivity", American Economic Review, Nr.74, pp.893-919.

Coondoo, D.; Soumyananda, D. (2002), "Causality Income and Emission : A Country Group Specific Econometrics Analysis, Ecological Economics, Nr. 40 , pp.351-367.

ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı), Çalışma Hayatı İstatistikleri, ÇSGB Yayınları, No: 17-30, 1991-2004.

Denny, K. (1997), "Productivity and Trade Unions in British Manufacturing Industry 1973-1985", Applied Economics, Nr.27, pp.1403-1409.

Ehrenberg, R.; Smith, R. S. (1985), Modern Labor Economics : Theory and Public Policy, Second Edition, Scott-Foresman And Company, London.

Freeman, B. R.; Medoff, L. J. (1979), "Two Faces of Unionism", The Public Interest, Nr.57, pp.69-93.

Gündoğan, N. (1997), "Sendikalar ve Verimlilik", Verimlilik Dergisi, s.17-26

Hirsch, T. B.; Link, N. A. (1984), "Unions, Productivity and Productivity Growth", The Journal of Labor Research, Vol.5, Nr.1, pp.29-37.

Holtz-Eakin D.; W. Newey ve H. Rosen (1990), 'Estimating Vector Autoregressions with Panel Data', Econometrica, 56: 1371–95.

Köksal, B.; Özgür, E.; Güler, H. (2004),

"Etkin Ücret Teorileri: Türk İmalat Sanayi Uygulaması" İktisat İşletme Finans, 2004, Vol. 19, No. 222, pp. 91-106.

Levin, A.; Lin, C. (1992), "Unit Root Test in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties", Discussion Paper.

Mitchell, M. W; Stone A. J. (1992), "Union Effect on Productivity: Evidence from Western Sawmills", Industrial and Labor Relations Review, Nr.46, pp.135-145.

Özkaplan, N. (1994), "Sendikalar ve Ekonomik Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama", Kavram Yayınları, No.2, İstanbul.

TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası) (2007), EVDS (Elektronik Veri Dağıtım Sistemi), http://www.tcmb.gov.tr

Turan, G. (2001), "Sendikaların Verimlilik Üzerine Etkileri", CMİS, 2001 (Mart), s. 20-28.